

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού

ΟΛΗ Η
ΕΛΛΑΔΑ
ΕΝΑΣ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΣΠΑΝΟΣ

ΠΑΡΑ-ΥΜΝΟ-ΨΑΛΤΟ-ΛΟΓΙΚΑ

Ἡ παραῦμνογραφία γοήτευε ἀνέκαθεν τοὺς ψάλτες, πού ἀναμφίβολα, σὲ στιγμὲς σχόλης καὶ ἀναψυχῆς, συνετέλεσαν καθοριστικὰ ἂν ὄχι στὴ δημιουργία τουλάχιστον στὴν εὐρύτερη διάδοση τῶν παραδιδόμενων σχετικῶν σκωπτικῶν καὶ σατιρικῶν ποιημάτων, ἐρμηνεύοντάς τα περιπαθῶς, πάντοτε ἐκτὸς τοῦ καθιερωμένου λειτουργικοῦ πλαισίου δράσης τους. Παρόμοιες παρωδίες ἐκκλησιαστικῶν ἀσμάτων, παραῦμνογραφήματα ποιημένα ὡς προσόμοια γνωστῶν αὐτομέλων, προλόγων καὶ εἰρμῶν τῆς βυζαντινῆς ὑμνογραφίας, ἀκούγονται ὡς σήμερα, ψαλλόμενα ἐν ὥρᾳ εὐχίας, κατὰ τὴ διάρκεια ψαλτοσυνάξεων. Εἶναι δὲ ἐνδεικτικὸ ὅτι ἕνας ἱερέας, ὁ περιώνυμος οἰκονόμος Σκιαθίου Γεώργιος Ρήγας, διέσωσε τὰ ποιητικὰ κείμενα ἔνδεκα (11) τέτοιων παρωδιῶν, τονισμένα μάλιστα ἀπὸ τὸν ἴδιο στὴ βυζαντινὴ σημειογραφία καὶ μεταγεγραμμένα στὸ πεντάγραμμο (Ρήγας 1958:25-35)· μεταφέρονται ἐδῶ τρία χαρακτηριστικὰ παραῦμνογραφήματα:

- Παρωδία τοῦ πρώτου νεκρωσίμου εὐλογηταρίου «*Τῶν ἀγίων ὁ χορός, εὔρε πηγὴν τῆς ζωῆς καὶ θύραν παραδείσου...*», ἦχος πλ. α':

*Τῶν μπεκρήδων ὁ χορός, εὔρε πηγὴν τῆς ὀκᾶς καὶ θύραν τῆς ταβέρνας.
Εὔρω κἀγὼ τὴν ὁδόν, διὰ τοῦ ὑπογείου, καταμεθυσμένος ἐγὼ εἰμι.
Ἀνακάλεσάι με, βάλει κρασί καὶ κέρνα με.*

ἦχος πλ. α'

Μερίω

Τῶν βι. κρη. δων ὁ χο. ρός. εὔ. ρε. πη. γην. τῆς ὀ. κᾶς. καὶ. θύ. ραν. τῆς. τα. βέρ. νας. Εὔ. ρω. κἀ. γῶ. τὴν. ὁ. δόν. δι. ἀ. τῶ. ὑ. πο. γεί. ου. κα. τα. με. θυ. στή. νης. ἰ. γῶ. ἰ. με. ἀ. να. κᾶ. λε. σᾶ. ἰ. με. βᾶ. λει. κρᾶ. σι. καὶ. κέρ. να. α. α. με.

- Παρωδία τοῦ αὐτομέλου καθίσματος «*Τὸν τάφον σου, Σωτήρ, στρατιῶται τηροῦντες...*», ἦχος α'

*Ὁ πόνος τῆς ξανθῆς, τῆς ξανθῆς μαυρομμάτας
μοῦ καίει τὴν καρδιά καὶ φλογίζει τὰ σπλάγχνα.*

Πάω κι έρχομαι, ώσάν έλάφι στη βρύσι,
 όλος τρέμομαι, ώσάν τό ψάρι στ' άγκίστρι.
 Για σένα, μαυρομμάτα μου, άρνήθηκα τή μάνα μου.

Ήχος Δι

Ο πά- vos της ξαν- θής της ξαν- θής μου ρο- ρο- μά- τας μου και- τι-
 την καρ- δια ο- και φλο- γι- ζι- τα εσχα- ρα πά- ω κι ε- ρ- χο-
 ρα- αι- αι- ο- σα- αν- ε- λα- αι- φι- ση- θη- σι- ο- λος τρι- κη- ρο-
 ρα- αι- αι- ε- σαν- το ψα- ρι- στα- γι- στη- Για- σε- να μου ρο- ρο-
 ρα- αι- τα- ο- μου ο- αρ- νη- θη- κα- τή- η- μά- να- μου ο- ν

Μερίκι

Ο πά- vos της ξαν- θής της ξαν- θής μου ρο- ρο- μά- τας μου και- τι- τας καρ-
 δια- και φλο- γι- ζι- τα εσχα- ρα πά- ω κι ε- ρ- χο- ρο- ώ- σαν- ε- λά-
 φι- στη- θη- σι- ο- λος τρι- κη- ρο- ρα- αι- αι- ε- σαν- το ψα- ρι- στα- γι- στη- Για-
 σε- να μου ρο- ρο- μά- τα- μου- αρ- νη- θη- κα- τή- η- μά- να- μου

- Παρωδία του αὐτομέλου στιχηροῦ «Ὡς γενναῖον ἐν μάρτυσιν, ἀθλοφόρε Γεώργιε...», ἦχος δ΄

Ἡ καρδιά μου ὠρέχτηκε συναγρίδα νερόβραστη
 και αὐγά τηγανητά, με τὸ βούτυρο βραστά
 και ψωμὶ ἀφράτο, γλυκὸ κρασί μωσχάτο
 κ' ἓνα κοριτσάκι, ὡς δεκαοκτῶ χρονῶ
 αὐτὸ νὰ μᾶς κερνάη, κ' ἐμεῖς νὰ κουτσοπίνουμε.
 Ἄς εἶν' καλὰ οἱ χριστιανοί, πού μᾶς τὰ φέρνουν οἱ στραβοὶ
 ξεδιάζοντες τὸ βιό τους, γαμῶ τὸ κέρατό τους.

Ἡ συμμετοχὴ χοροῦ ψαλτῶν στὴν παρούσα παράσταση, τὴ βασισμένη στὴ βυζαντινὴ σατιρικὴ Ἀκολουθία τοῦ ἀνοσίου τραγογένη σπανοῦ, ἀποτελεῖ προϋπόθεση sine qua non γιὰ τὸ ὄλο ἐγχείρημα. Ἐν προκειμένῳ, ὅπως ἔχει ἤδη παρατηρήσει ὁ Κ. Μητσάκης (1972:352 & 1990:61), «πρόκειται γιὰ μία σάτιρα πού ἦταν γραμμένη ὄχι πιά μόνο στὸ μετρικὸ και μουσικὸ ὑπόδειγμα ἐνός κοντακίου ἢ ἐνός κανόνα, ἀλλὰ μιᾶς ὁλόκληρης ἀκολουθίας με στιχηρά, ἀπολυτικά, κανόνες, κοντάκια, ἐξαποστειλάρια, μεγαλυνάρια κτλ., ὅλα προσόμοια πολὺ γνωστῶν εἰρμῶν τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν». Βάσει αὐτῆς τῆς δομικῆς κατασκευῆς της, ἡ συγκεκριμένη «ἀκολουθία» καθίσταται αὐτόχρημα εὐχερῶς ἐρμηνεύσιμη ἀπὸ ὅποιονδήποτε

έμπειρο και δόκιμο ψάλτη· έρμηνεύσιμη, βεβαίως, δυνάμει. Ός εκ τούτου, ή διεθνώς πρωτότυπη ιδέα για μίαν αναβίωση και ευφάνταστη επίτευση τής εν λόγω *Άκολουθίας του άνοσιου τραγογένη σπανού*, μιá ιδέα που συνελήφθη μὲν από τον φίλο και συνάδελφο Ίωσηφ Βιβιλάκη, ό όποιος έχει ήδη ευδοκίμως ασχοληθεί με ζητήματα ύμνογραφικών παρωδιών (Βιβιλάκης 2007), μιá ιδέα δὲ που κυοφορήθηκε πρό τριετίας κατά έρευνητική σύμπραξή μας στην Κρήτη, θεωρήθηκε a priori ως άπόπειρα άξια κάθε έμπρακτης ύποστήριξης.

Ή προοπτική τής μουσικής ένεργοποίησης τών έγκιβωτισμένων στην παρούσα «άκολουθία» ψαλτικών όδηγιών, άπετέλεσε έξαρχής μιá γόνιμη πρόκληση· ώστόσο, ή έμπειρία τής επίτευσης καθεαυτήν, κατά την όποία ό ρόλος τής βυζαντινής μουσικής αναδείχθηκε άβίαστα ως οίκοθεν πρωταγωνιστικός, έπιβεβαίωσε με τρόπο ύπερβατικό όσα και παλαιότερα, με άλλη ευκαιρία, είχαν διαπιστωθεί για τή δυναμική, τήν έλαστικότητα και τήν προσαρμοστικότητα αúτης τής μουσικής (Χαλδαιάκης 2014 & 2015): *ή έγγενής «έλαστικότητα» τής Βυζαντινής Μουσικής άποτελεί ένα κεφαλαιώδες συστατικό στοιχείο της, που τής έπιτρέπει ούσιαστικά νά «μυλήσει» σὲ όποιαδήποτε γλώσσα, ενώ με τήν προφανή «δυναμική» διάσταση όλων τών έπιμέρους παραμέτρων της (σημειογραφία, ήχητικό περιβάλλον, μελική ανάπτυξη, κ.ο.κ.) προβάλλονται οί άπερίοριστες προοπτικές τής φύσης και λειτουργίας τής ίδιας μουσικής, ώστε αúτη νά άπεγκλωβιστεί από όποιαδήποτε στείρα και δογματική θεώρηση· δὲν πρόκειται για κάποιου είδους «ιέρη μουσική», που θά ήταν άνεπίτρεπτο νά παραβιάζεται, αλλά για ένα άνοικτό και εύελικτο «μουσικό μόρφωμα», που όσάκις είναι αναγκαίο και άπαραίτητο έπιβάλλεται νά αλλάζει και νά έξελίσσεται.*

Κατά τήν παρούσα παράσταση αναδύεται λαμπρή ευκαιρία για τήν ψαλτική, προκειμένου νά κοινοποιηθεί ή ήχηρή μαρτυρία τής προοπτικής αúτης τής τέχνης· μιá προοπτική που διαχρονικά ύπερβαίνει όρια και κανόνες· μιá προοπτική που παραμένει άποδεδεσμευμένη από άγκυλώσεις και δογματισμούς· μιá προοπτική που έπικυρώνει τήν οίκουμενική διάστασή της. Ή έλπίδα, ή βοήθεια, ή άπαντοχή, ή σωτηρία μας, ίσως πρέπει πλέον νά αναζητηθούν στην «έν Χριστώ σαλότητα», σ' εκείνη τήν άλλιώτικη κοινωνική ή και διαδικτυακή πλέον «τρέλα», όπου έλλοχεύει ή άρετή, ύποκρύπτεται τó ιερό, αναδύεται, άπλός ταπεινός και άπέριττος, ό έξαγνισμός· ή λύτρωση, ή άγιότητα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Βιβιλάκης, Ίωσηφ (2007) «Άκολουθία του ψευδασκητού Αύξεντίου. Άνέκδοτη ύμνογραφική παρωδία του 18ου αιώνα», στó Βιβιλάκης, Ίωσηφ (έπιμ.) *Στέφανος. Τιμητική Προσφορά στόν Βάλτερ Πουϋχνερ*. Σελ. 199-218. Άθήνα: Έκδόσεις Ergo-Παράβασις. Έπιστημονικό Δελτίο Γμήματος Θεατρικών Σπουδών Πανεπιστημίου Άθηνών. Μελετήματα 5 ~ Mitsakis, K. (1990) "Byzantine and Modern Greek Parahymnography", in Conomos, Dimitri (ed.) *Studies in Eastern Chant* 5: 9-76 ~ Μητσάκης, Καριοφίλης (1972) «Βυζαντινή και νεοελληνική παραύμνογραφία», *Κληρονομία* 4: 303-64 ~ Ρήγας, Γεώργιος Α., Οικονόμος (1958) *Σκιάθου Λαϊκός Πολιτισμός*. Τεύχος Α', Δημόδη Άσματα. Θεσσαλονίκη: Έλληνικά. Περιοδικόν Σύγγραμμα Έταιρείας Μακεδονικών Σπουδών. Παράρτημα 11 ~ Χαλδαιάκης, Άχιλλεύς Γ. (2015) «Ή Βυζαντινή Μουσική ως "Tabula Rasa" ή Ποιά (θά έπρεπε νά είναι) ή "γλώσσα" τής Βυζαντινής Μουσικής», *Μουσικολογία. Περιοδική Έκδοση Μουσικής Θεωρίας και Πράξης* 22:176-89 ~ Chaldæakes, Achilleas G. (2014) "Byzantine Music as 'Tabula Rasa' or which should be the 'Language' of Byzantine Music?", in Veselinovic-Hofman, Mirjana - Mikic, Vesna - Popovic-Mladjenovic, Tijana - Perkovic, Ivana (eds.) *Music Identities on Paper and Screen*. Pag. 362-75. Belgrade: Department of Musicology, Faculty of Music, University of Arts in Belgrade - Musicological Studies: Monographs.

ΑΧΙΛΛΕΥΣ Γ. ΧΑΛΔΑΙΑΚΗΣ

(Κείμενο γραμμένο ειδικά για τó τεύχος αúτό.)